

KIYÂFET-NÂME-İ CEDÎDE HAKKINDA

On The Kıyâfetnâme-i Cedîde

Dr. Mehmet KIRBIYIK*

ÖZ

Bu çalışmada, öncelikle kıyafet ilmi ve kıyafetnamelerle ilgili tanımlar, tespitler ve belli başlı eserler söz konusu edilmiştir. Daha sonra Johann Caspar Lavater (1741-1801)'in Almanca *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe* [İnsan Kişiliğini Tanıma ve İnsan Sevgisi Üzerine Fizyonomi Denemeleri (1775-1778)] adlı, resimli kıyafetnamesinin, Türkçeye özetle tercümesi olan *Kıyâfet-nâme-i Cedîde* üzerinde durulmuştur. Bu çevirinin bölümleri belirlenerek muhtevası yansıtılmaya gayret edilmiştir.

İngilizce ve Fransızca da tercüme edilen Lavater'in fizyonomi üzerine kaleme aldığı adı geçen eseri, tespitlerimize göre *Kıyâfet-nâme-i Cedîde* adıyla Türkçeye ilk defa olarak Yûsuf Hâlis (H. 1220/ M. 1805-6- H. 1300/M. 1883) tarafından kazandırılmıştır. Herhangi bir sayfasında nerede ve ne zaman basıldığına dair bir kayıt bulunmayan bu Türkçe çevirinin, Abdülmecid'in tahta çıktığı 1839 yılında kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Resimli olarak basılan *Kıyâfet-nâme-i Cedîde*'nin, Almanca aslından değil de Fransızca tercümesinden Türkçeye kazandırıldığını tahmin ediyoruz. Çünkü Fransızca bilen Yûsuf Hâlis'in Almanca bildiğine dair bir bilgiye sahip değiliz.

Anahtar Sözcükler: kıyafet ilmi, kıyafetname, Lavater, Kıyâfet-nâme-i Cedîde, Yûsuf Hâlis.

ABSTRACT

This study deals with the description of physiognomy, determinations and works concerning it. It is mainly concerned with the translation of J. C. Lavater's work *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe* as *Kıyâfet-name-i Cedide*. In this study, the sections of the translation are determined and its content reflected true to its original form.

Lavater's work on physiognomy is also translated into English and French. The first translation of it into Turkish is made by Yusuf Halis. The Turkish translation "Kıyâfet-name-i Cedide" is considered to be prepared during the reign of Sultan Abdülmecid (1839) as an abstract of the original. Kıyâfet-name-i Cedide is first published like the original with pictures. The Turkish translation might have been made not from its German original but from its translation into French. This is due to the fact that Yusuf Halis who is affluent in French is not known for his German abilities.

Keywords: Physiognomy, kıyâfet-name, Lavater, Kıyâfetname-i Cedide, Yusuf Halis

* Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim üyesi.

Arapça *kavf* kökünden türemiş olan kıyâfe(t)¹ kelimesi, bir kimsenin ardınca gitmek ve iz sürmek anlamlarına gelmektedir. Bu kelimenin Türkçede ve Farsçada elbise, şekil, kılık gibi anlamları da vardır. Arapçada kıyâfet kelimesinin yerine çoğunlukla iz sürmek, birinin arkasından gitmek anlamlarındaki firâset² kelimesi kullanılmıştır.

İnsanların saç, göz, kulak, el gibi organları ve dış görünüşlerine bakılarak onların karakterlerini, ahlâklarını, iç özelliklerini ortaya koyan bilim dalına kıyâfe(t) ilmi [ilm-i kıyâfe(t), physiognomy (fizyonomi)], bu bilimin verilerini ele alan eserlere de kıyâfe(t)-nâme denir. Bu ilmin mütehassısına kâyif, kıyâfet-şinâs veya physiognomist (fizyonomist) adları verilir.

Kıyâfet ilmi, genel olarak kıyâfetü'l-isr ve kıyâfetü'l-beşer olmak üzere ikiye ayrılır. Kıyâfetü'l-isr, insanların ve hayvanların ayak izlerinden söz eder. Kıyâfetü'l-beşer (kıyâfetü'l-insân, kıyâfetü'l-ebdân) ise insanların beden yapılarından ahlâkî vasıflarını tahmine ve uzuvlarından neseplerini tespitte dair çabaları içerir.

İlm-i sîmâ (insanların yüz özelliklerinden ahlâkını anlama), ilm-i kef (kişilerin avuçlarına bakarak geleceğine dair tahminde bulunma), ilm-i hutût (alın çizgilerinden ömrün uzunluğuna veya kısalığına, zenginliğe veya fakirliğe dair sezgide bulunma), ilm-i ihtilâc (seğirmelerden manalar çıkarma) da kıyâfet ilmi ile ilgili olan çeşitli ilim dallarıdır.

Vücut yapısıyla kişilik özellikleri arasında bir bağlantının olduğu anlayışı ve bilgisi eski Mısır, Yunan, İran, Roma ve Hint kültürlerinde de sistemli olmamakla birlikte vardır. İlk olarak Hipokrat (M.Ö. V. yüzyıl) birtakım hastalıkların teşhis ve tedavisinde kıyâfet ilmine göre insanları sağlık ve mizaç bakımlarından kan, balgam, safra, sevda şekillerinde dört tipe ayırmıştır. Calinus (Galein) de, mizaçları demevî, safravî, balgamî ve melankolik olarak sınıflandırmıştır. Ayrıca Eflâtun, İladus, Aristo da kıyâfet ilmi ile ilgilenmişlerdir.

¹ Kıyâfet ilmi ve kıyâfetname ile ilgili bilgiler, şu çalışmalardan yararlanılarak verilmiştir: Âmil Çelebioğlu, “Kıyâfe(t) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdî ile Erzurumlu İbrahim Hakkî'nin Kıyâfet-nâmeleri”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı* S 112'den ayrı basım, Ankara 1979, s. 305-347; Mine Mengi, “Kıyâfet-nâme” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 25, Ankara 2002, s. 513, 514; Müjgan Çakır, “‘Kıyâfet-nâme’ler Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C 5, S 9, İstanbul 2007, s. 333-350.

² Bu kelime ferâset olarak dilimize yerleşmiştir.

Araplarda kıyâfet konusunda yazılan ilk eserin İmam Şâfi (H. 150-204/M. 767-819)'ye ait olduğu rivayet edilmektedir. Bununla birlikte, günümüzde bu eserin aslı veya herhangi bir tercümesinin bulunduğu dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. El-Kindî olarak tanınan Yakub ibni İshak (öl. H. III/ M. IX. yüzyıl ortaları)'ın *Risâletün fi'l-Firâse*'si, Yuhanna ibnü'l-Bıtrık (H. IV/M. X yüzyıl)'ın Aristo'nun İskender için yazdığı bir eserden Arapçaya tercüme ettiği *Kitâbu's-Siyâse fi-Tedbiri'r-Riyâse*'si, Muhammed ibni Zekeriyâ Râzî (H. 240-320/M. 854-932)'nin *el-Mansûri*'si kıyâfetname türünün ilk örnekleri olarak kabul edilirler. Fahreddîn-i Râzî (H. 544-606/M. 1149-1209)'nin *Kitâbü'l-Firâset*'i, Ebi Abdillâh ibni Muhammed ibni ebî Tâlibi'l-Ensârî ed-Dımsşkî'nin *Kitâbu'l-Âdâb ve's-Siyâse fi-İlmi'n-Nazarî ve'l-Firâse* (telifi: H. 750/ M. 1349)'si de Arapça yazılmış eserler arasındadır. Bunlara Ebu'l-Kâsım Abdülkerim ibni Havâzim Küşeyrî (H. 376-465/M. 986-1072-73)'nin *Etvâr-ı Selâtinü'l-Müslimîn*'i, Muhyiddîn ibnü'l-Arabî (H. 560-638/ M. 1164-1240)'nin *et-Tedbîrâtü İlâhiyye fi-İslâhi'l-Memleketi'l-İnsâniyye*'si ve *Fütûhâhât-ı Mekkiyye*'si de bir bölümü itibariyle bu alanla ilgilidir.

Farsça yazılmış eserlere Derviş Abdurrahmân Mîrek (H. VIII/ M. XIV yüzyıl)'ın *Tuhfetü'l-Fakîr*'i, Seyyid Ali Hemedânî (öl. H. 786/ M. 1384)'nin *Zâhîretü'l-Mülûk* (beşinci babın sonları)'ü, Hüseyin Vâiz Kâşîfî (öl. H. 910/ M. 1504)'nin *Ahlâk-ı Muhsinî* (bir bölümü)'si örnek olarak verilebilir.

Türkçe yazılmış kıyâfetname ile ilgili ilk eser olarak Bedr-i Dilşâd bin Muhammed Oruc'un 829/1426'da yazmaya başladığı ve sonra II. Murâd'a sunduğu mesnevîsi *Murâd-nâme*, kabul edilmektedir. Bu kitabın 40. babı bu alanla ilgilidir.³ İlk müstakil eser olarak bilinen de Akşemseddîn-zâde Hamdullah Hamdî (H. 853-909/M. 1449-1503)'nin *Kıyâfet-nâme*'sidir. Firdevsî-i Rûmî (II. Bayezid devri)'nin *Firâset-nâme*'si, İlyas ibni İsâ-yı Saruhanî (öl. H. 967/ M. 1559-60)'nin *Kıyâfet-nâme*'si, Abdülmecid ibni Şeyh Nasûh (öl. H. 973/ M. 1565)'un *Kıyâfet-nâme*'si, Niğdeli Visâlî'nin H. 1003/ M. 1595'te III. Mehmed'e ithafen yazdığı *Vesîletül-İrfân*'ı, Lokman bin Hüseyin'in H. 1010/ M. 1601'de yazdığı ve III. Murâd'a sunduğu *Kıyâfetü'l-İnsâniyye fi-Şemâli'l-Osmâniyye*'si, Erzurumlu İbrahim Hakkı (H. 1115-1194/ M. 1703-1780)'nin *Mârifet-nâmesi*'nde bulunan mensur bölüm ve manzum olarak yazılan *Kıyâfet-nâme*'si en çok bilinen eserler arasındadır.

İnsanların beden yapılarına bakarak karakterlerini ve kabiliyetlerini anlama meselesi, -tabî olarak- Batı'da da vardır. Bu sebeple, kıyâfet ilmi (fizyonomi), edebî eserlere yansımış; bu ilimle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili bulunan

³ Adem Ceyhan, *Bedr-i Dilşâd'ın Murâd-nâmesi*, C II, İstanbul 1997, s. 878-891.

eserler verilmiştir. Bu alandaki bilgiler, psikoloji, psikiyatri, kriminoloji gibi bilimlerin ilgi alanına girmiştir. Pascal, Kretschmer, Francis Baud, Caesar Lombroso gibi bilginler düşüncelerini ortaya koymuşlardır.

İsviçreli yazarlardan Johann Caspar Lavater⁴ (1741-1801) de Almanca olarak *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe* [İnsan Kişiliğini Tanıma ve İnsan Sevgisi Üzerine Fizyonomi Denemeleri (1775-1778)] adında mensur ve resimli bir kıyafetname yazmıştır. İngilizceye *Physiognomy; or The Corresponding Analogy Between The Conformation of The Features And The Ruling Passions of The Mind* (Fizyonomi veya İnsanın Fiziki Özellikleri Arasında Karşılıklı Analoji: Aklın Yöneten İhtirasları, (1866)], Fransızcaya da *Essai Sur La Physiognomie, Destiné à Faire Connoître L'homme et à Le Faire Aimer* [Fizyonomi Üzerine Deneme, İnsanları Tanıma ve Sevme (1781-1803)] adlarıyla çevrilmiştir.⁵

Johann Caspar Lavater (1741–1801)'in kıyafetnamesi, tespitlerimize göre Kıyâfet-nâme-i Cedîde adıyla Türkçeye de ilk defa olarak Yûsuf Hâlis⁶

⁴ Lavater (11 Kasım 1741-2 Ocak 1801), Alman pietistlerinin en önde gelenlerindedir. Goethe üzerinde büyük etki bırakmıştır (Wilhelm Bortenschlager, *Deutsche Literaturgeschichte- Von den Anfängen bis zum Beginn des I. Weltkrieges*, Wien 1981, s. 121). Zürih'te St. Peter Kilisesi'nde vaiz olarak görev yaptı. İnsan hayatındaki ilahî öğelerin kanıtlanabilir izlerini araştırmaya yöneldi. Zihinle beden arasındaki etkileşim varsayımıyla ruhun etkilerini insan yüzündeki çizgilerle inceledi. Fizyonominin kurucusu olarak kabul edilir. *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe* [İnsan Kişiliğini Tanıma ve İnsan Sevgisi Üzerine Fizyonomi Denemeleri (1775-1778)] adlı eseriyle Avrupa'da şöhrete kavuştu. Bu kitap üzerinde Goethe ile birlikte çalıştı. En önemli diğer eserleri *Aussichten in die Ewigkeit* [Sonsuzluk Umudu (1768-1778)], *Geheimes tagebuch von einem Beobachter seiner selbst* [Kendi Kendini Gözlemleyen Birinin Güncesi (1772-1773)], Pontius Platus (1782-1785) ve Nathanael (1786)'dir (AnaBritanica, "Lavater, Johann Kaspar", C 14, İstanbul 1989, s. 329).

⁵ Eserin Almancası için bk. (Johann Caspar Lavater, *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe*, Leipzig 1775-1778), İngilizceye tercümesi için bk. (J. C. Lavater, *Physiognomy; or The Corresponding Analogy Between The Conformation of The Features And The Ruling Passions of The Mind: Being A Complete Epitome of The Original Work of J. C. Lavater*, London 1866), Fransızcaya tercümesi için bk. (J. Van Karneebek et I Van Cleef, *Essai Sur La Physiognomie, Destiné à Faire Connaître L'homme et à Le Faire Aimer*, La Haye 1781-1803).

⁶ XIX. asır şairlerindedir. H. 1220/ M. 1805-6'da İstanbul'da doğmuştur. Şair Enderunlu Fâzıl (öl. H. 1225/ M. 1810)'ın akrabasıdır. H. 1235/ M. 1819-20 yılında divân kalemine, H. 1238/ M. 1822-23'te terceme odasına memur tayin edildi. H. 1249/ M. 1833-34'te sır kâtibi olarak Londra'da görevlendirildi. H. 1261/ M. 1845'te de sır kâtipliği görevi ile Trablusşâm'da bulundu. Buradan döndüğünde, Arapçaya hâkimiyeti sebebiyle, ikinci dereceyle Arapça tercümanlığına atandı. Çocukluktan itibaren Babıali'de bulunarak orada öğrenim görmüş ve Fransızca ile meşgul olmuştur. H. 1252/ M. 1836-37'de hâcegânlık rütbesi, H. 1253/ M. 1837-38'de de hâmise (beşinci rütbe) nişanı verilmiştir. H. 1272/M. 1855-56'da Babıali telgraf komisyonunda üye olarak bulunmuştur. H. Rebiülevvel 1278/ M. Eylül-Ekim 1861'de mütercim-i sâni oldu. H.

tarafından çevrilmiştir. Türkçe çeviride yer alan “...bu fenni mü’essis olan Lavate-nâm meşhûr u mu’teber musannif eşkâl-i lehcenin muhâkeme vü münâsebât ü muktezâ-yı ahkâm u ta’rifâtına dâ’ir bir risâle-i müstakille te’lif etmiş olmağla işbu risâle-i muhtasara-i mazbûta risâle-i mezkûresinin hulâsası olarak intihâb u tahrîr olunmuşdur.” [s. 22]⁷ şeklindeki ifadelerden, Hâlis’in bu eserini, Lavater (1741-1801) isimli bir yazarın kıyâfetname ile ilgili eserinden özetle tercüme ettiği anlaşılmaktadır. Batı dillerinden Fransızca’yı bilen Yûsuf Hâlis’in, eseri orijinali olan Almanca metninden değil de tercümesi olan Fransızcadan Türkçeye kazandırdığını tahmin ediyoruz. Ayrıca mütercim çevirdiği kıyâfetnamesinde “... hâl-i sabâvetden beri bâb-ı âlîde iktisâb-ı ilm ü hünere sa’y u ikdâm ve Fransızca tahsiliyle dest-mâye-i ma’lûmâta gûşîş ü ihtimâm ve mehmâ-emken kesb-i liyâkat olunarak...” [s. 22] diyerek eseri Fransızcasından çevirdiğine işarette bulunmak istemiş de olabilir. Türkçeye kazandırılan eserin Almanca orijinalinin 576, İngilizceye tercümesinin 287, Fransızca tercümesinin 625 sayfa oldukları da özetle tercüme yapıldığını hemen hissettirmektedir. Ayrıca Almanca, İngilizce ve Fransızca kitapların içerisinde bulunan resimlerin çoğunluğu, Türkçe tercümedekilere benzememektedir.

Kıyâfet-nâme-i Cedîde, toplam 109 sayfalık bir eserdir. II-VI. sayfalar, kitabın adı olan Kıyâfet-nâme-i Cedîde başlığı ile başlayan bir giriş bölümü niteliğindedir. Bu bölüm, tercüme değil de telif olduğunu hemen hissettirmekte; geleneğe uygun bir biçimde besmele, hamd, salavat ile başlamaktadır. İnsanın yaratılışı, ona akıl ve zekânın verilmesi, onun seçkinliği, anlayış ve ferâset sahibi olması gibi kıyâfet ilmi ile ilgili birtakım hususları ihtiva etmektedir:

“ Bi’smi’llâhi’r-Rahmâni’r-Rahîm sezâ-yı hamd u sipâs bî-pâyân ol Hudâ-yı çehre-güşâ-yı ins ü cânn ve nakş-bend-i nüsha-i kübrâ-yı ‘âlemiyân ya’nî benî Âdemi ahsen-i takvîm üzre halk u tekvîn ve çeşm ü ebruvân u pîşân[î] ile tezyîn ve ale’l-husûs ‘unvân-ı celîl-i Fetebârek’allâhü ahsenü’l-hâlikîn⁸ ile tahsîn ve

1290/ M. 1873-74’de emekliye ayrıldı. H. 28 Şaban 1300/M. 4 Temmuz 1883 ’de vefat etti ve Eyüp kabristanına defnedildi. Bu çalışmanın konusu olan Kıyâfet-nâme-i Cedîde’den başka, basılmış üç manzum eseri daha vardır: 1) Sulh-nâme-i Hâlis, Kırım savaşı (1853-1856) dolayısıyla yazılmıştır. 17 bentlik bir muhammestir. H. 1272/ M. 1855-56’te basılmıştır. 2) Şeh-nâme-i Osmânî, 32 sayfalık manzum bir eserdir. Zafer-nâme, fetih-nâme, gazâ-nâme olarak adlandırılabilir şairleri ihtiva etmektedir. Herhangi bir sayfasında nerede ve ne zaman basıldığına dair bir kayıt yoktur. 3) Miftâh-ı Lisân, şimdiki bilgilerimize göre, manzum sözlük türünün Fransızca-Türkçe ilk ve tek örneğidir. H. 1266/ M. 1849-50’de kaleme alınmıştır. Yûsuf Hâlis hakkında geniş bilgi için bk. (Mehmet Kırbıyık, *Yûsuf Hâlis-Miftâh-ı Lisân Manzum Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul 2007, s. 15-50)

⁷ *Kıyâfet-nâme-i Cedîde*’den yapılan alıntılarının sonunda sayfa numarası, [] işareti içerisinde verilmiştir.

⁸ Mü’minin Sûresi 23/14: “ Yaratanların en güzeli Allah, ne yücedir.”

lehce-i mu‘cize-nümâsına iksâ-yı sîmâ-yı akl u zekâ ve ilbâs-ı hilye-i hilkat-i âdemiyyet ile mümtâz u müstesnâ buyurmuşdur. Salât u selâm Hazret-i Muhammedü’l Mustafâ ve âl ü ashâb-ı bâ-safâya sezâ vü ahrâdır ki ol server-i kâinât ve nuhbe-i mevcûdât *İttekû firâsete’l-mü’mini* [s. II] *fe-innehü yenzuru binûri’l-llâh*⁹ kelâm-ı hikmet-nizâmıyla fehm ü firâseti cins-i beşere hasr u tahsîs buyurmuşlardır.” [s. III].

Tevazu ifadelerinden sonra, Babrali’de Fransızca da öğrenerek yetiştiğini ve dönemin padişahı olan Abdülmecid (1839-1861)’in cülusu üzerine, ona takdim edilmek üzere eserini yazdığını belirtmektedir. Böylece herhangi bir sayfasında nerede ve ne zaman basıldığına dair bir kayıt bulunmayan *Kıyâfet-nâme-i Cedîde*’nin, Abdülmecid’in tahta çıktığı 1839 yılında tercüme edildiği de anlaşılmaktadır:

“Pes bu abd-i kem-ter ve her yüzden efkar u ahkar-ı ibâd ya‘nî Tâhir Ömerzâde Yûsuf Hâlisü’l-fu‘âd çendân bî-behre vü adîmü’l-isti‘dâd isem de sâye-i Hümâ-vâye-i şehen-şâhîde hâl-i sabâvetden beri Bâb-ı âlîde iktisâb-ı ilm ü hünere sa‘y u ikdâm ve Fransızca tahsîliyle dest-mâye-i ma‘lûmâta gûşîş ü ihtimâm ve mehmâ-emken kesb-i liyâkat olunarak âyâ ne gûne veliyy-i ni‘met-i bî-minnetimiz efendimizin hâk-i pâ-yı ma‘ârif-âşinâ-yı tâc-dârânelerine karınca kaderince müfâdi üzre bir takdîm-i nâ-çizâneye dest-res olurum hulyâsı hâtır-ı ubeydânemde cevelân iken pîşân[î]-i âfitâb-ı âlem-tâb-ı cihân-ı maşrıka cebîn-i nûrânî sabâhu’l-hayrdan be-dîdâr u çehre-i kamer-tâb-ı âsumân-ı şevket ü ikbâl burc-ı şerefde lâmi‘u’l-envâr olup ya‘nî şevketli kudretli mehâbetli pâdişâhımız Sultân Abdülmecîd Han Efendimiz hazretlerinin taht-ı âlî-baht-ı Osmâniye şerefi cülûs-ı meymenet-me’nûs-ı şâhâneleri sâmi‘a-res-i gûş-ı hûş-ı âlemiyân [s. III] oldukda ol şemâ’il-i müstecmi‘u’l-mehâsin ve’l-fezâ’il-i hümâyûn-ı şehen-şâhânelerini müşâhede vü ziyâret ârzûsuyla sükkân-ı kâtibe-i aktâr-ı felek ve belki bi’l-cümle ins ü melek gûşâde-çeşm ü gûş olarak şitâbân ve ol cemâl-i bâ-kemâl-i kudsiyyü’s-sifât-ı zill-ı İlâhî-i pâdişâhâneleri tenvîr-sâz-ı uyûn-ı cihâniyân ve hâssaten kâffe-i bendegânı fart-ı behcet ü meserretten medhûş u kâm-rân kılup mâ-şâ’llâh *aleyke avnu’llâh*¹⁰ âvâzesi gulgule-endâzına kıbâb-ı âsumân olup nazm:” [s. IV].

Bu girişte mütercim Abdülmecid’i âdeta kıyâfet ilmi verileriyle övmeyi uygun bulup *Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün* kalıbıyla yedi beyitlik bir nazm yazmıştır.

⁹ Hadis-i Şerif: “Mü’minin firâsetinden sakınınız, muhakkak ki o, Allah’ın nuruyla bakar.”

¹⁰ Allah sana yardım etsin.

Abdülmeccid'in zamanın kutbu olduğu söylendikten sonra, Allah'ın nurunun insanda bulunduğuna dikkat çekilmiştir:

“Bârek'allâh şehen-şâh-ı cihân kutb-ı zamân
Şekl-i Âdem'de musavverdir o nûr-ı Yezdân” [s. IV]

Şair, padişahın yüzüne bir kıyâfet-şinâs gibi bakar: Onun yüzünde feyz ve ikbâlin Allah vergisi olarak bulunmaktadır; zeki olduğu da alnında parlayan akl-ı külden anlaşılmalıdır:

“Feyz ü ikbâl Hudâ-dâd yazar rûyında
Akl-ı küll cebhe-i şâhânede eyler leme'ân” [s. IV]

Onun yüzünün nur gibi gözleri kamaştırdığı, insan aklının örneği olan güzelliğinin herkesi şaşırttığı vurgulanır:

“Yüzüne bakmağa gözler kamaşır nûr-misâl
Sûret-i akl-ı beşer hüsnüne âlem hayrân” [s. IV]

Kaşlarının siyah nur ve düşmanının gözünü körleştiren mil gibi olduğu dile getirilir:

“Yed-i kudret çekicek nûr-ı siyeh ebrûsın
Dîde-i düşmenine mîl-i amâ çekdi hemân” [s. IV]

Kahramân'a¹¹ benzetilen gözleri, hem kahrı hem de lütfu kaplamıştır. Bakışı düşmanlar için kötü olsa da dostları için can bağışlayıcıdır:

“Kahramân-ı nigehe kahr ile lutfu şâmil
Tarfı a'dâya yaman mürdeye bahşende-i cân” [s. V]

Mucize nefesli ağzı ile kusursuz konuşma becerisine sahip bulunması, Allah'tan gelen ilham sebebiyledir:

“Fem-i mu'ciz-demine nâtuka ilhâm-ı Hudâ
Nefha-i sırr-ı ahad şahsı hilâfetde ayân” [s. V]

Nihayet, kıyâfet ilminin konularına giren yüzü, aklı, kaş, gözü, bakışı, ağzı ve konuşmasının mükemmelliğine övgüyle temas edilen Abdülmeccid'in, nazardan korunması için Allah'a dua edilir:

¹¹ Kahramân, İran mitolojisinde geçen Pişdadiyan sülalesinden Tahmurs'un oğludur. Çocukken devler tarafından kaçırılınca onlar arasında büyümüştür. Suda aksini görünce devlere benzemediğini fark etmiş ve insanların arasına girmiştir. Birçok kimseyi öldürmüştür. Rüstem'e yenilmiştir. Lakabı katildir. (İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1995, s. 306; Gencay Zavotçu, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Ankara 2006, s.269)

“Saklasın zât-ı hümâyûnu nazardan Allâh
Yüzü gülsün onu gördükçe safâlarla cihân” [s. V]

Bu bölümde Yûsuf Hâlis, eserinin adını da *Kıyâfet-nâme-i Cedîde* olduğunu bildirir; bu eserin ilgili bulunduğu kıyâfet ilminin padişahlara ve yönetim kademesindeki görevlilere insanları daha kolay tanıyabilmeleri için zarurî olduğunu izah eder:

“İnşâd-ı sıdk-ı i’tiyâd-ı ubeydânem terânesiyle der-ân hâl-i çâkerîye Kıyâfet-nâme-i Cedîde-i mu‘teberinin tercemesi hutûr etmiş ve fenn-i celil ise ez-sırr-ı nev-fünûn-ı sâ‘ire misilli kendine mahsûs kavâ‘id-i mazbûta-i hikemiyyeye vaz‘ u te’sîs olunarak pâdişâhân u hükkâm u rüesâyâ nef‘ ü fâ‘idesi der-kâr bulunduğundan fazla kâffe-i efrâd-ı âferîde-i benî Âdem bi’t-tab‘ hem-cinsiyle muhâlataya ıztırârî nümû-dâr u eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc olduğu âşikâr olup bu ihtilât u ülfet ü mu‘âşeret olunacak âdemî evvel-be-evvel derece-i akl u mizâc u tabî‘atı fi’l-cümle bilinmedikçe kendüye şerr ü mazarrat tertîb edeceği ihtimâlinden gayr-ı ba‘iddir.” [s. V].

Bu bölüm, ilm-i kıyâfete dayanak teşkil ettiği ileri sürülen beş ayet ve bir hadis iktibasıyla sona erer:

“Binâ-ber-în ilm-i mezkûrun [s. V] efdaliyeti hakkında vârid olan nass-ı mübîn *İnne fi-zâlike le-âyeten li’l-mü‘minîne*¹² *Ta‘rifühüm bi-sîmâhum*¹³ *Sîmâhum fi-vücühühim*¹⁴ *Ta‘rifü fi-vücühühim nazrata’n-na‘îm*¹⁵ *Yu‘rafü’l-mücrimûne bi-sîmâhum*¹⁶ delâ‘il-i şerîflerince *Ve’l-mü‘minü yenzuru bi-nûri’l-lâh*¹⁷ kelâm-ı nübüvvet-ittisâmı müfâdınca¹⁸ ilm-i mezkûr bir ilm-i nefis idiği vâreste-i kayd-ı berâhîn ü edilledir. [s. VI].

Telif denilebilecek bu giriş bölümünden sonra, tercüme bölümleri VI. sayfada Mukaddime-i Kitâb başlığı ile başlamaktadır. Bu sayfayı 1 rakamından itibaren başlayan 71’e kadar yeniden numaralandırılmış sayfalar takip etmektedir. Bununla birlikte 32 adet resmin bulunduğu aralardaki sayfalar da numaralandırılmamıştır. Denilebilir ki kitap, VI+71 sayfanın yanı sıra numaralandırılmamış 35 resim sayfasından oluşmaktadır.

¹² Ankebût Sûresi 29/44 “Şüphesiz bunda iman edenler için bir ibret vardır.”

¹³ Bakara Sûresi 2/273 “Sen onları yüzlerinden tanırsın”

¹⁴ Fetih Sûresi 48/29 “Onların yüzlerinde secdelerin izinden nişanları vardır.”

¹⁵ Mutaffifin Sûresi 84/24 “Yüzlerindeki nimet ve mutluluğun sevincini görürsün.”. Metindeki *nazrata’n-na‘îm* terkipteki *nazra* kelimesi, *dâd* harfiyle yazılacağına sehven *zı* harfiyle yazılmıştır.

¹⁶ Rahmân Sûresi 55/41 “Suçlular simalarından tanınır.”

¹⁷ Hadis-i Şerif: “Mü‘min, Allah’ın nuruyla bakar.”

¹⁸ Metinde “münîfâsınca” şeklindedir.

Tercüme kısmının mukaddimesinde [s. VI, s. 1-23], kıyâfet ilmi doğrultusundaki tespitlerin her zaman geçerli olmasa da var sayılan kayıtlara bağlı bulunarak kabul edilebileceği belirtilmiş; yer yer 13 adet kaş, göz, burun, ağız, çene, alın, göz şekilleri [s. 1-6] çizilmiş ve vücut azalarıyla ilgili bilgiler verilmiştir:

“Her çend erbâb-ı ulü’-l-elbâb nezdinde bir nesnenin sûret-i zâhirîsine göre muhâkeme ve mukâyese olunmak usûl u kavâ’id-i ma’kûleye münâfi bir mâdde ise de fakat işbu muhâkeme-i zâhirî ale’l-ıtlâk umûmî i’tibâr olunmayıp bir kayd-ı i’tibârîyle mukayyed oldukda câ’iz ü hayyiz-i sıhhatde olduğu sübût-yâfte-i tahkîkdir. Ve nitekim kâffe-i mevcûdât u mükevvenât mevâdd-ı sûriyye ve görünüşden ibâret olmağın bunların hadd-i zâtında bir sûret-i zâhirîleri olup lâkin müşâhede eylediğimiz bir nesnenin gereği gibi efkâr-ı amîka ile her bir hâline istihsâl-i vukûf dahi dâ’imül-evkât mümkün olamayacağı bedîhiyyâtdandır. Her bir nesnenin dahi künh ü hakîkatine itlâ’ [s. VI] daha ziyâde bir ma’lûmât vermek için yüzde olan kıt’aların resm ü hükmleri beyân olunur. Şöyle ki insânın çehresi üç kısma münkasım olup birisi elinin başlangıcından burnun başlangıcına kadar ve ikincisi burnun başladığı mahalden nihâyetine kadar ve üçüncüsü burnun bitdiği mahalden çenenin nihâyetine kadar...” [s. 1].

İnsanın psikolojik yapısıyla bedeni arasında bağ bulunduğuna temas edilmiştir:

“...insânın keyfiyyet-i rûhâniyesiyle hilkat-i cismânîsini rabt edip tarfeynde kâ’in hakîkî bir râbita vü alaka-i hafîyye-i müştereke-i mütavassita mevcûd bulunur.” [s. 9]

Erkeklerin erişkinlik döneminde yüz görünüşleri değişirken, kadınların bu dönemde çocukluktaki yüz görünüşlerine yakın bir hâlde buldukları; kadınların yetişkinlerindeki tavırlarının, çocukluktaki hâllerine çok benzediği görüşü ileri sürülmüştür:

“Ricâl tâifesi hadd-i bülûğa vardıkda bunların zamân-ı tufülliyetinde olan eşkâl-i vech ü sîmâları ale’l-umûm be-gâyet tebâ’ud ü tehâlûf ederler. Lâkin nisâ tâ’ifesi bi’l-aks olarak çocukluk hâlinde olan lehcenin şekl ü sîmâları hadd-i bülûğda olan eşkâllerine ziyâdesiyle müşâhebetleri olup hattâ bu nisâ tâ’ifesinin hâl-i tufülliyetde olan revîş ü ahvâllerine sabâvetde tarz u etvârları bile gâyetle benzer.” [13].

Bazı hususların bir insanda aynı anda bulunmayacağı tecrübeye dayandırılarak ileri sürülür. Mesela bir kişide hem aşk hem de aşırı seviyedeki meşhur olma arzusu ve makam sevgisinin bulunamayacağı dile getirilmiştir:

“...Zîrâ bu kazıyyeler yek dîğerinde dâ’imâ münâfi biri bulunsa yek dîğerinin bulunması külliyyen mâni’dir. Şöyle ki bi’t-tecrübe müşâhede olunduğuna göre bir kimsede aşk bulunsa fart-ı hubb-ı şân u câhın vücûdu adîmü’l-îmkândır.” [21].

İnsan yüzüyle ilgili kıyâfetname kâidelerini koymanın çok zor olduğundan fizyonomiyle pek az kimsenin uğraştığı, bununla birlikte bu fennin kurucusu olarak ileri sürülen Lavate isimli yazarın insan yüzü ile ilgili hususları dile getiren bir eser ortaya koyduğu ve bu eserin de özetle Türkçeye çevrildiği dikkatlere sunulmuştur:

“Lâkin fi’l-asl kıyâfet-nâmeyi şâmil olan lehcenin eşkâl-i tabîiyelerini ta’rîf için kavâ’id vaz u tahsîs haylice düşvâr olmak mülâbesesiyle fenn-i mezkûre az kimse cehd ü sa’y eylemiş ise de bu fenni mü’essis olan Lavate-nâm meşhûr u mu‘teber musannif eşkâl-i lehcenin muhâkeme vü münâsebât ü muktezâ-yı ahkâm-ı ta’rîfâtına dâ’ir bir risâle-i müstakille te’lif etmiş olmağla işbu risâle-i muhtasara-i mazbûta risâle-i mezkûresinin hulâsası olarak intihâb u tahrîr olunmuştur.” [s. 22].

Yusûf Hâlis’e göre kıyâfet ilmiyle ilgili doğru hüküm vermek isteyenler, bu tercüme eseri bir kez değil defalarca okumalı, dikkatlice davranmalı ve çok tecrübe etmelidir:

“Ancak bu ilm-i nefsi tahsile tâlib ü râğıb olan zevât-ı mehâsin-sıfât bu risâleyi bir def’a mütâlâ’a ile iktifâ ederek kıyâfet-nâme muhâkemesine mübâşeret etmeleri lâyıki vech üzre muhâkemeleri mukârin-i sıhhat olmayacağına nazaran bu fenn-i celîle gereği gibi sarf-ı dikkat ü mümâreset ve kesret-i tecârib olunarak muhâkeme[-i] sahîlhaya dest-res olunacağı ma’lûm ola.” [s. 22]

Yukarıdaki uyarıyı, yüzdeki unsurlara giriş yapmak üzere verilen şu kısa bilgi takip eder: Alın küçük ve üç köşeli ise şuursuzluk, ensenin dar ya da içeri çökük olması aklın azlığına yanısıra inatlığa işaret olarak gösterilir:

“Lehcede olan kıt‘aların muktezâ-yı îcâb u [s. 22] hükmleri baş büyük olup da alın dahi küçük ve üç köşeli resminde olur ise şu‘ûrsuzluk ve akılsız ve dirâyetsizliğe ve kafânın ense tarafı dar veyâhûd içeri doğru çökük olması aklın azlığına ve ba‘zan inâdlığa ve dâ’imâ dirâyetsizliğe delâlet eder.” [s. 23].

Daha sonra *Der-Beyân-ı Ahvâl-i Cebîn*, *Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Ebruvân*, *Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Çeşm*, *Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Enf*, *Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Dehân*, *Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Zekan*, *Der-Beyân-ı Ahkâm-ı İzâr*, *Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Gîsuvân* ve *Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Gerden* başlıklarını kapsayan insan yüzünde ve başında yer alan alın, kaşlar, gözler, burun, ağız, çene, yanak, saçlar ve boyun

üzerinde durulan ikinci bölüme başlanmaktadır. Bunlardan şu iktibaslar buraya alınabilir:

“Der-Beyân-ı Ahvâl-i Cebîn: Fehm ü firâsetin mikdâr-ı derecelerinin sıhhat üzere mukâyese vü mu‘ârafesi alnın vüs‘at ü şekl ü yaradışına göre hüküm olunur. Alın dümdüz olup da ve hiç köşeli olmayarak cüz’îce de bir kavs-pâre şeklinde olur ise letâfet ü hilmiyyeti ve ekseriyâ kaydsızlık ve gayretsizliği delâlet eder...” [s. 23].

“Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Ebruvân: Kaşların ince olması balgamî tabî‘ate bî-iştibâh bir nişâne-i sahîhadır. Sekizinci şekle mürâca‘at oluna. Ve eğer kaşlar kavs-pâre olmayıp da dümdüz olurlarsa serd ve diri tabî‘atlıya delâlet eder. Yedinci şekle mürâca‘at oluna.” [s. 26].

“Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Çeşm: Gözler evzâ‘ u ahvâl-i rûhâniye vü nefsiyeyi ya‘nî [s. 27] meşreb ü tabî‘ati ve derûnda gizli olan niyyet ü merâmları beyân u ifşâ etmeğe başlıca nişânedir. Mâ’î göz ekseriyâ balgamî mizâc olanlara mahsûsdur. Ve ba‘zı def‘a za‘îf ve gevşek mizâcı delâlet eder. Siyâh olur ise göz kuvvet-i tabî‘ata ve yeşile mâ‘il olursa ekseriyâ dargın mizâc olmayı îmâ eder...” [s. 28].

“Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Enf: Burnun sâ‘irleri gibi çokluk delâleti yoksa da ancak kılık ve duruşu münâsebetiyle yüzde olan kıt‘aların delâlet eylediği keyfiyyet ü hükmlerini isbât eder. Kargı burun tekebbür ü vakârı hevâ vü hevese harîs olmağa delâlet eder...” [s. 29].

“Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Dehân: Ağız yüzde olan sâir kıyâfet kıt‘alarının ahvâlini kezâlik isbâta münhasır olup dâ‘imâ ahvâl-i deruniyyeyi îzâha mahsûsiyyetiyle yüzde olan kıyâfetlerin en ziyâde delâlet ü nişâne vereni olmağla onda olan kemâl-i derece nâziklik tavr u hey‘etin ta‘rîfi nâ-kâbildir. Binâen aleyh ziyâde dudaklar kalın olursa zevk ü safâya ve lezîz olan nesnelere meyli ve tembelliği ve dâ‘imâ balgamî tabî‘ata işâretidir.” [s. 30].

“Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Zekan: İleriye çıkmış olan çene dâ‘imâ tab‘âtda kuvvet ü metafâneti müfid olur. Yirminci şekle mürâca‘at oluna. Ve eğer çene sivrice ise ekseriyâ hîle-kârlığı müfid olur. Birinci şekle mürâca‘at oluna. Ve eğer aksiyle [s. 31] geriye çekilmiş ise yaradıışda kuvvet ü kudret-i bedeniyye olmadığını bildirir...” [s. 32].

“Der-Beyân-ı Ahkâm-ı İzâr: Yanaklar etli ve dolgun olması ekser def‘a huzûzât-ı nefsiyyeye ya‘nî nefsin istediği zevk ü safâya [s. 33] ve tena‘uma meyli ve bunlarda üç köşeli bir çukurluk bulunmak hiç şübhe olmayarak hasûd u

kıskanç olmağa yanaklar haşîn ve kalın olursa tabî‘atın kabalığına delâlet eder.” [s. 34].

“Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Gîsuvân: Saçların kısa ve siyâh ve serd ve kıvrıcık olmaları pek dargın olmamağa ve ekseriyâ merhametsizliğe işâret eder. Ve sarı kızılımtırak ve yumuşak olan saç bunun aksini merhamet ve yavaşlığı müş‘irdir. Ve saçların rengi ile kaşların rengi başka başka ya‘nî baş saçları siyâh ve yüzde olan saçlar sarı veyâhûd aksiyle olur ise kimseye i‘timâd u emniyyet etmemeğe delâlet eder.” [s. 34].

“Der-Beyân-ı Ahkâm-ı Gerden: Uzun olan gerden işinde gücünde ve kalın ve kısa olur ise serd tabî‘atı ve eğerçi damarları dahi gergi gibi görünüyorsa serd mizâclığa bir kat daha [s. 34] ziyâde delâlet eder. Yirmi ikinci şekle mürâca‘at oluna.” [s. 35].

Bu tespitleri şu açıklama ve tembih takip eder: Artık nişânelerin tariflerinin yeterli olduğu, onlarla ilgili hususların otuz iki resim üzerinde gösterileceği ve böylece eserin bunlarla sona ereceği belirtildikten sonra, bir işarete dayanılarak değil de birçok alamete dayanılarak hüküm verilmesinin icap ettiği uyarısında da bulunulmuştur:

“Kıyâfet-nâmeğe mahsûs olan nişânelerin ta‘rifleri bu kadar ile iktifâ olunarak artık ta‘rif u tafsilden sarf-ı nazar olunup hemân yüz kıt‘alarının birdence (?) hüküm ü delâletleri gösterilmek için her biri başka lehce vü sîmâ olmak üzre bu mahalde otuz iki kıt‘a resm tahrîr ve bu vechile tasvîr-i eşkâl ü emsâl olunarak resîde-i hitâm olmuştur. Tenbîh: Bu ilmi tahsile heves-kâr olan zevâta şöyle irâe[-i] tarîk olunur ki mezkûr nişânelerden yalnız bir nişâne ile hüküm olunmayıp lehcede bulunan nişânelerden birini diğerk nişânelerin hükmleriyle kompas ve tatbîkden başka lehcede görünen alâmetlerin kâffe-i ta‘rifleri hâtıra getirilerek muhâkeme olundukda bir alâmet ile istidlâl olunacak muhâkemededen birkaç alâmet ile istidlâl ü hüküm olundukda hüküm-i mezkûr daha ziyâde [s. 35] kuvvet ve doğru olacağı âşikârdır.” [36].

Yukarıdaki beyanatlar ve tembihten sonra 32 farklı insan resmi ve bunların karakter tahlillerini içeren üçüncü bölüm yer almaktadır. Söz konusu resimlerle ilgili tahliller, *Birinci Şekl Kıyâfet-nâmesi Beyân Olunur*, *İkinci Şekl Kıyâfet-nâmesi*, *Üçüncü Şekl Kıyâfet-nâmesi*, *Üçüncü Şekl Kıyâfet-nâmesi* gibi devam eden başlıklarla numaralandırılarak birbirlerinden ayrılmıştır. Bunlara örnek olması bakımından şu resimlerle ilgili tahlillere yer verilebilir:

Birinci resimle ilgili tahlil, sadakatsiz, tamahkâr, hileci, yalancı, hırslı, metin, inatçı, dikkatli, ağır ağır konuşan insan tipini ortaya koymaktadır:

“Birinci Şekl Kıyâfet-nâmesi Beyân Olunur:

Bu çehre kıyâfetinde doğruluk ve sâf-derûnluk me'mûl olamaz. Çene bu tavırda az çok söbü ve küçük olması ol kimsede sadâkat olmadığına ve ağız yarığının ayrılığı ahlâk-ı hamîde ya'nî güzel hûyların bulunmamasına bu misilli pek kapalı olan dudaklar hırs u tama'-kârılığa ve'l-hâsıl bu sûrette tecemmü' eden alâmetlerin kıyâfet-nâmesi hîle-bâz ve yalancı ve hırsa mâ'il bir ihtiyâr âdem sûretine ve tabî'atda olan kemâl-i derece metânet ü sebât bayağı inâd derecesine vâsıl olduğunu delâlet eder. Bu tarz âdemin reviş ü mesleği mutabassırâne ve lakırdıyı ihtiyât üzere ağır ağır söyler. Zîrâ bu kimsede olan emniyetsizlik derece-i nihâyetdedir.”¹⁹ [s. 36].

Yirmi dokuzuncu resimle ilgili tahlil şair, inşası pek güzel, yumuşak huylu, anlayış ve fikir sahibi kısacası övgüye değer vasıfları olan bir insanı işaret etmektedir:

“Yirmi Dokuzuncu Şekl Kıyâfet-nâmesi: İşbu lehcede hilm ü dakîka-şinâslık ve isti'dâd nümâyândır. Eğer bu âdem kâtib ise inşâsı a'lâ vü matbû' u makbûl olup muteyyebât ü mahabbet ü aşk hâllerine dâ'ir şeyler yazar. Ve derin ilmlerin mu'âraza vü bahsinden hoşlanmaz. Ve fûnûn-ı hikemiyenin bahs u muhâkemelerinden lezzet-yâb olamaz. Dudakların resmi şâ'ir olmaklığa delâlet eder. Ve gözün üst kemiği dışarıya çıkık olmağla zihn ü akl ile hâsıl olacak işlerde ziyâdesiyle isti'dâd u kâbiliyyeti ve çene dahi tabî'atda sebât u mikneti ifâde eder. Muhassal-ı kelâm bu türlü sîmâ evsâf-ı memdûha ile muttasıf olanlara mahsûs olup karîha vü zekâyı dahi müfîd olur.”²⁰ [s. 68].

Sonuç itibariyle üzerinde durduğumuz *Kıyâfet-nâme-i Cedîde* ile ilgili şunları söylememiz mümkündür:

1. Johann Caspar Lavater (1741-1801)'in *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe* [İnsan Kişiliğini Tanıma ve İnsan Sevgisi Üzerine Fizyonomi Denemeleri (1775-1778)] adlı resimli kıyâfetnamesi, tespitlerimize göre *Kıyâfet-nâme-i Cedîde* adıyla Türkçeye de ilk defa olarak Yûsuf Hâlis tarafından çevrilmiştir.

2. Batı dillerinden Fransızca'yı bilen Yûsuf Hâlis'in, eseri orijinali olan Almanca metninden değil de tercümesi olan Fransızcadan Türkçeye kazandırdığını tahmin ediyoruz.

¹⁹ Bu tahlille ilgili resim için bk. Ek 1.

²⁰ Bu tahlille ilgili resim için bk. Ek 2.

3. *Kıyâfet-nâme-i Cedîde*, Türkçeye özet olarak kazandırılmış bir eser hüviyetindedir. VI+71 sayfanın yanı sıra numaralandırılmamış 35 resim sayfasından oluşmaktadır. Herhangi bir sayfasında nerede ve ne zaman basıldığına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte Abdülmecid'in tahta çıktığı 1839 yılında ve ona ithafen tercüme edildiği anlaşılmaktadır.

4. Eserin 2-5. sayfalarında yer alan giriş bölümü, tercüme değil de telif niteliğindedir. Besmele, hamd, salavat ile başlamaktadır. Kıyâfet ilmi ile ilgili birtakım hususları ihtiva etmekte ve bunlara ayet ve hadisler delil olarak gösterilmektedir. Bu girişte, Abdülmecid'in âdeta kıyâfet ilmi verileriyle medhedildiği yedi beyitlik bir nazm da yer almaktadır. Kıyâfet ilmine vakıf olmanın, yönetim kademesindeki görevliler için zarurî olduğu izah edilmektedir.

5. Tercüme kısmının uzun sayılabilecek mukaddimesinde, kıyâfet ilmi doğrultusundaki görüşler, tespitler dikkatlere sunulup tartışılmaktadır. Yer yer kaş, göz, burun, ağız, çene, alın, göz şekilleri çizilerek vücut azalarıyla ilgili bilgiler de verilmektedir. Kıyâfet ilmiyle ilgili doğru hüküm vermek isteyenlerin, aceleci olmamaları ve dikkatlice davranmaları da tavsiye edilmektedir. Tercüme kısmındaki mukaddimeyi, insan yüzünde ve başında yer alan alın, kaşlar, gözler, burun, ağız, çene, yanak, saçlar ve boyun üzerinde durulan ikinci bölüm takip etmektedir. Eser, 32 farklı insan resmi ve bunların karakter tahlillerini içeren üçüncü bölüm ile sona ermektedir.

KAYNAKLAR

- AnaBritanica, (1989), “*Lavater, Johann Kaspar*”, C 14, İstanbul: Ana Yay.
- BORTENSCHLAGER, Wilhelm, (1981), *Deutsche Literaturgeschichte- Von den Anfaengen bis zum Beginn des I. Weltkrieges*, Wien: Leitner Verlag
- CEYHAN, Âdem, (1997), *Bedr-i Dilşâd'ın Murâd-nâmesi*, C I, II, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay.
- ÇAKIR, Müjgan, (2007), “*Kıyâfet-nâme'ler Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi*” Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C 5, S 9, s. 333-350.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, (1979), “*Kıyâfe(t) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdî ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Kıyâfet-nâmeleri*”, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı S 112'den ayrı basım, s. 305-347.
- DÖNDÜREN, Hamdi, (2003), *İnsanlığa Son Çağrı Kur'ân-ı Kerîm Meâl-Tefsir-Ansiklopedik İndeks*, C I, II, İstanbul: İmaj.
- KARNEEBEK J. Van et CLEEF, I. Van, (1781-1803), *Essai Sur La Physiognomie, Destiné à Faire Connoître L'homme et à Le Faire Aimer*, La Haye.
- KIRBIYIK, Mehmet, (2007), *Yûsuf Hâlis-Miftâh-ı Lisân Manzum Fransızca-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Beşir Kitabevi.
- LAVATER, J. C., (1866), *Physiognomy; or The Corresponding Anoloji Between The Conformation of The Features And The Ruling Passions of The Mind: Being A Complete Epitome of The Original Work of J. C. Lavater, London: William Tegg.*
- LAVATER, Johann Caspar, (1775-1778), *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe*, Leipzig: Winterhur.
- MENGİ, Mine, (2002), “*Kıyâfet-nâme*” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C 25, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- PALA, İskender, (1995), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yay.
- Sehâvî, (1956), *el-Makâsîdü'l-Hasene*, Bağdat: Dâru'l-Edeb el-Arabî.
- ZAVOTÇU, Gencay, (2006), *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Ankara: Aydın Kitabevi.

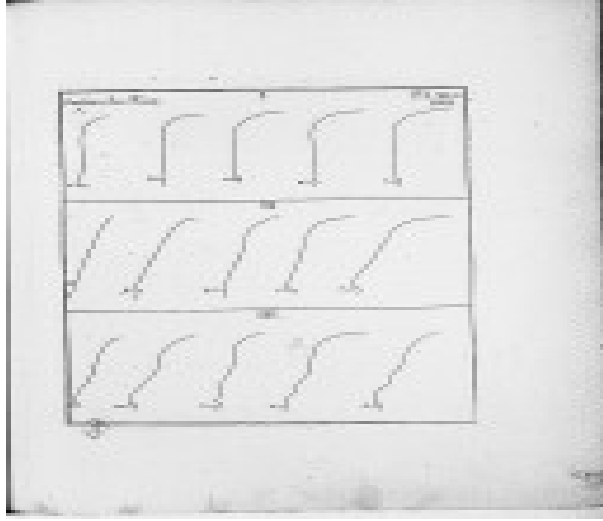


٤٦
توت وطوغری اوله جینی آشکا ز در
برنجی شکل کت ائنا مده سیر بیان اولو
بوچهره قیافتده طوغری اولو و صاف دروناق مامول
اوله مزچکه بو طورده انجق سو بو و کوچک او بسی
اول کسه ده صدق اولد یئنه واغز بار نینت
ایریلیغی اخلاق حمیده یعنی کوزل خویرت بولفا مسنه
و بو مثالو بت قیا لوان طودا قرحس و طمکارنه
والحاصل بویورنده تجمع ایکن علا متارک قیافتنه
خینله باز و بلا بخی و حوصه مائل بر اختیار آدم صورتنه
و طبعده اولان کمال درجه متانت و ثبات بیاغی
عناد درجه سنه و اصل اولد یعنی دلالت ایله و لوج
آدمک روش و مسلکی متبصرانه و لفردی بی احتیاط
اوزره اغراغ سویلر زیر بو کسه ده اولان استیست
درجه نهما یقده در

Ek 1: Kıyâfet-nâme-i Cedîde adlı Türkçe çeviriden alınmıştır.



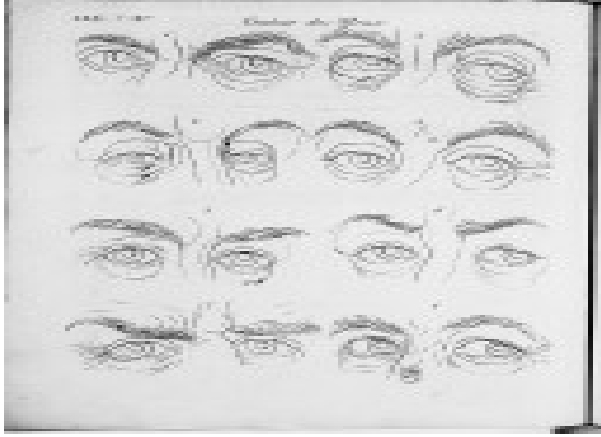
Ek 2: Kıyâfet-nâme-i Cedîde adlı Türkçe çeviriden alınmıştır.



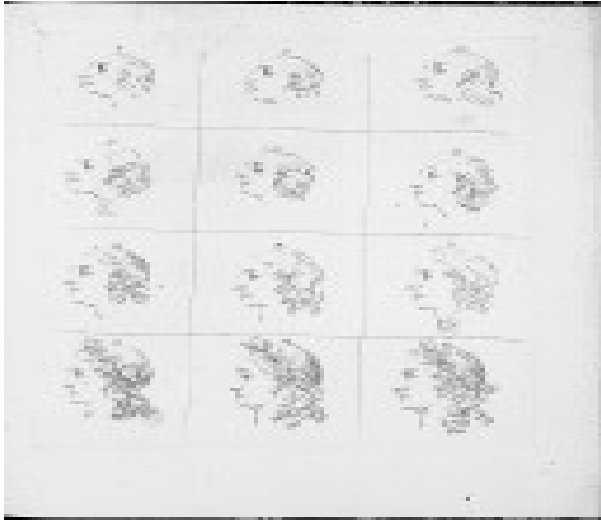
Ek 3: Essai Sur La Physiognomie, Destin      Faire Connoître L'homme et    Le Faire Aimer[Fizyonomi Üzerine Deneme,   nsanları Tanıma ve Sevme (1781-1803)] adlı Fransızca   viriden alınmıştır.



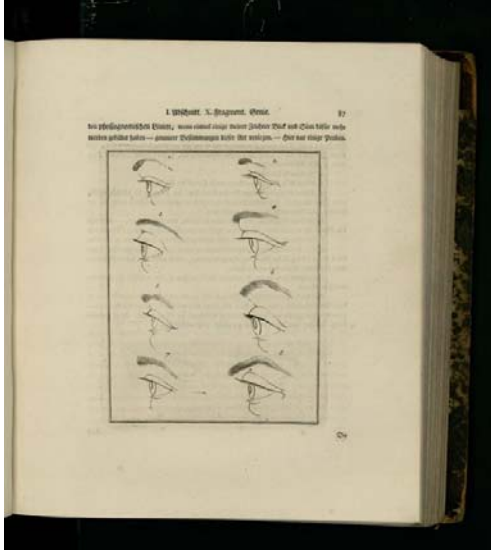
Ek 4: Essai Sur La Physiognomie, Destiné    Faire Connoître L'homme et    Le Faire Aimer[Fizyonomi Üzerine Deneme,   nsanları Tanıma ve Sevme (1781-1803)] adlı Fransızca   viriden alınmıştır.



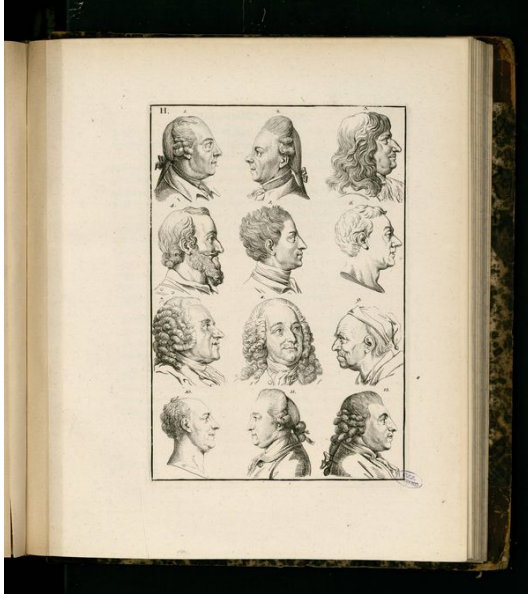
Ek 5: Essai Sur La Physiognomie, Destiné à Faire Connoître L'homme et à Le Faire Aimer[Fizyonomi Üzerine Deneme, İnsanları Tanıma ve Sevme (1781-1803)] adlı Fransızca çeviriden alınmıştır.



Ek 6: Essai Sur La Physiognomie, Destiné à Faire Connoître L'homme et à Le Faire Aimer[Fizyonomi Üzerine Deneme, İnsanları Tanıma ve Sevme (1781-1803)] adlı Fransızca çeviriden alınmıştır.



Ek 7: Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe [İnsan Kişiliğini Tanıma ve İnsan Sevgisi Üzerine Fizyonomi Denemeleri (1775-1778)] adlı Almanca kitaptan alınmıştır.



Ek 8: Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe [İnsan Kişiliğini Tanıma ve İnsan Sevgisi Üzerine Fizyonomi Denemeleri (1775-1778)] adlı Almanca kitaptan alınmıştır.